

Volume III (2017)

Ö. S. HUNKAN, *Türk Hakanlığı Karahanlılar*. İstanbul
2015. Paradigma Akademi Yayınları, 504 sayfa (3 resim
ve 3 harita ile birlikte). ISBN: 9786059743082

Gülseri OKUDAN

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume III: Ocak-Aralık 2017) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: G. Okudan, *Türk Hakanlığı Karahanlılar*. Yazar: Ö. S. Hunkan, *Libri* III (2017) 141-149. DOI: 10.20480/lbr.2017014

Geliş Tarihi: 18.04.2017 | Kabul Tarihi: 14.05.2017

Elektronik Yayın Tarihi: 29.05.2017

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

**Ö. S. HUNKAN, *Türk Hakanlığı Karahanlılar*. İstanbul 2015.
Paradigma Akademi Yayınları, 504 sayfa (3 resim ve 3 harita ile
birlikte). ISBN: 9786059743082**

Gülseri OKUDAN*

Türk Hakanlığı Karahanlılar üzerine başarılı araştırmalar ve yayınlar hazırlayan Ömer Soner Hunkan, tarihimizde az bilinen ve pek üzerinde durulmayan, ancak yaptığı işlerle kendinden sonra kurulan tüm devletleri etkileyen bir devlet olan Karahanlı Devleti'nin incelenmesi ve araştırılması üzerine önemli çalışmalar yapmış bir araştırmacıdır. Eseri ile Karahanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına ve sonraki gelişmelere ışık tutmaktadır. Eserde Karahanlı Tarihi'nin siyasi ve kültürel açıdan değerlendirilmesi ise ayrı bir önemi haizdir.

Eser metin içerisinde kullanılan kısaltmaların listelendiği *Kısaltmalar* (IV-V), eserin ortaya çıkış sürecinin ve amacının belirtildiği *Önsöz* (VIII-IX) kısımlarıyla başlamakta ve oldukça geniş bir hacme sahip olan *Giriş* (11-66) kısmıyla devam etmektedir. Eserin *Giriş* (11-66) kısmı ise kendi içerisinde *Kaynaklar* (11-58) ve *Araştırmalar* (59-63) ve *Bilgilerimizin Bugünkü Durumu* (64-67) olmak üzere üç alt başlığa ayrılmaktadır. *Kaynaklar* (11-58) alt başlığında yazar tarafından genel itibarıyla birincil kaynaklar hakkında bilgiler verilmiştir. Burada ayrıca ilk olarak İslam Kaynaklarını tanıtan araştırmacı, 1212' den önce bölgede yazılan eserler ile 1212'den sonra yazılan eserleri incelemiştir. Küçük başlıklar halinde yazılan ve tespit edilen eserlerin özellikleri tanıtılmıştır. Tanıtımı yapılan eserler içerisinde bölge ve ülke tarihleri hakkında bilgi veren eserlere öncelik verilmiştir. Kısım içerisinde *Şehir Tarihleri* (18), *Umumi Tarihler* (20-22), *Coğrafi Eserler* (22-26), *Nasihatname ve Siyasetname Törü*

* Lisan Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya.
okud4n@hotmail.com

Eserler (26-28), *Seyahatnameler* (28-29), *Biyografik Eserler* (29-31), *Edebi Eserler* (32-36), *Münşeat Mecmuaları* (36) ve çeşitli bilimlere ait eserler (36-38) hakkında bilgiler okuyuculara sunulmuştur. Kısa ve özlü bilgiler ile bu dönemin kaynakları hakkında temel bilgiler verilmiştir.

Kaynaklar (11-58) kısmının kendi içindeki ilk alt kısmı olan *1212'den Sonra Değişik Ülke ve Bölgelerde Yazılan Eserler*'de (38-52), Selçuklu ve diğer devletler döneminde ve öncesinde yazılmış olan eserler incelenerek kısa ve özlü bilgiler sunulmuştur. Bu alt kısımda birçok kronik eserin ismi sayılarak özelliklerinden ve değerlerinden söz edilmiştir. Eserlerin çoğu hakkında faydalı bilgiler sunan araştırmacı, bu eserlerin içerikleri ve yayınlanmalarına değin birçok konu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Bölge ve Ülke Tarihleri, Umumi Tarihler, Şehir Tarihleri, Dini Eserler, Edebi Eserler, Biyografik Eserler, Coğrafi Eserler, Çeşitli Bilimlere Ait Eserler ile Tezkireler üzerinde de durarak Türk Hakanlığı hakkında bilgiler içeren her kaynağın üzerine ihtimamla eğilmiştir. Kısmın diğer bir alt kısmı *Nümizmatik Veriler* (52-55), başlığını taşımaktadır. Burada arkeolojik kazılar neticesinde ele geçirilen sikkelerden elde edilen verileri değerlendiren araştırmacı, unvanlar, hilafet ile olan ilişkiler ve İslam kaynaklarında bulunan bilgilerin karşılaştırılmasında numizmatik verilerden faydalanmıştır. *Kitabeler* (56) başlığında ise Karahanlı coğrafyasında tespit edilen ve diğer devletlerin de kitabelerinde geçen verilerden hareketle Karahanlı Devleti ile bölgedeki diğer devletlerin münasebetlerine değinilmiştir. Bu kısmın diğer başlıkları Karahanlılar zamanından günümüze intikal etmiş yazılı vesikalar hakkında bilgi verilen *Vesikalar* (56-57) ve dönemin mühim kaynaklarından olan vakfiyelerin ele alındığı *Vakfiyeler* (57)'dir.

Çin Kaynakları (57-58) başlığı altında Uygur Devleti'nin yıkılışından Karahanlı Devleti'nin kuruluşuna değin gerçekleşen olaylar hakkında bilgiler içeren Çin kaynaklarının özellikle Talas Savaşı açısından kıymetli olduğu üzerinde durulmuş ve yazılan birçok eser hakkında kısa bilgiler verilmiştir. *Ermeni ve Süryani Kaynakları* (58-59) başlığında ise Karahanlı Devleti için sonradan oluşturulmuş olan eserlerden ve bu eserlerin bölgedeki diğer devletler ile Karahanlı Devleti'nin ilişkilerinin değerlendirilmesindeki rolünden bahsedilmiştir.

Araştırmalar (59-64) alt başlığında günümüzde ve yakın zaman diliminde

Karahanlı Devleti üzerine yapılan araştırmalardan kısaca bahsedilmiştir. *Makaleler ve Maddeler* (61-62) başlığında ise Karahanlı Devleti üzerine yazılan araştırma yazılarının isimleri ve kısaca içerikleri verilmiştir. *Bazı Eserlerde Bulunan Bölüm ve Pasajlar* (63-64) kısmında da kayda değer bazı eserlerde Karahanlılar üzerine geçen bölüm ve parçalar künyeleri verilerek zikredilmiştir. Son olarak *Bilgilerimizin Bugünkü Durumu* (64-65) başlığında ise verilen bilgiler ışığında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Eserin birinci ana bölümü olan *Kuruluş* (67-92) bölümü kendi içinde iki alt başlığa ayrılmaktadır. Bunların ilki *Hanedanın Menşei ve Devleti Adı* (67-75) başlığını taşımaktadır ve burada “*Karahanlılar*” üzerine bazı mülahazalar yapılarak hanedanlığın kuruluğu hakkında bilgiler verilmiştir. Hanedanın menşei, devlete verilen ismin kökeni, kuruldukları coğrafya ve coğrafyanın özellikleri, İslam kaynaklarına göre Türk Hakanlığı’nın kuruluğu ve “*kara*” unvanının Türk dünyasındaki yeri ve özelliklerinden söz edilmiştir. Karahanlı Devleti’nin kuruluğu ve adının verililişinde etkili olan unsurlar İslam kaynakları dâhilinde ayrıca incelemiştir (67-76). Diğer alt başlık olan *Kuruluğu ve Kuruluğu yer Alan Boylar* (76) başlığı ise yine kendi içinde yedi alt başlığa ayrılmaktadır. Bunların ilki olan *Karluklar ve Karahanlı Devletinin Kuruluğu* (766-820) (76-85) alt başlığında “*Yabguluktan Hakanlığa yükselen Karahanlı Devleti*” incelenmiştir. Burada Karluk adının etimolojisinden, Karlukların adının geçtiği ana kaynaklardan, bu ismin verildiği boydan, Karlukların tarih sahnesindeki ilk başarılarından, Basmıllar ile yapılan ittifaklarından ve Göktürk Kağanlığı içindeki rollerinden söz edilmiştir. Ayrıca Karlukların İslam kaynaklarındaki durumları ve yaşadıkları bölgeler hakkında da bilgiler verilmiştir. İkinci alt başlık olan *Çiğiller* (88-90)’ de Karahanlı Devleti’nin kurucu boyu olan Çiğillerin isimleri ve bu boyun diğer boyları tek bir çatı altında birleştirmesi üzerinde durulmuştur. Diğer boylardan *Tuhsiler* (90-91), *Türgişler* (91), *Ezgişler* (91), *Bulaklar* (92) ise ayrı ayrı başlıklar altında incelenmişlerdir ve bu boylar hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. *Yağmalar* (92-100) ise zikredilen alt başlığın son alt başlığıdır. Burada Karahanlı Devleti’nin en güçlü boyu olan Yağmaların yaşadıkları bölge, boyun Uygur Devleti bünyesindeki faaliyetleri, Karahanlı Devleti’nin kuruluğuunda oynadıkları rol ve hükümdarlarına verilen isimler üzerinde durulmuştur. Ayrıca Yağma boyu, Karahanlı Devleti’nin kuruluğu ve kuruluğu sırasında yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir.

Eserin ikinci ana bölümü olan *Gelişme* (101-243) bölümü kendi içerisinde on beş alt başlığa ayrılmıştır. Bunlardan birincisi *İslam’ı Kabul* (101-102)

ismini taşımaktadır. Burada Karahanlı Devleti'nin İslam'ı kabul etmesi süreci ele alınmaktadır. İkinci alt başlık olan *Satuk Buğra Kara Hakan Abdü'l-Kerim b. Bazir (309\921-955) (101-108)*'de adı geçen hükümdarın X. asırda Müslümanlar ile olan ilişkisi üzerine odaklanılmaktadır. Maveraünnehr'e İslam'ın gelişi, Türklerin Abbasiler ile olan iletişimleri, Satuk Buğra Han'ın İslamlaşmadan önceki dini hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Türk boylarının İslam Öncesi inanç sistemleri, Gök - Tengri dininin Karahanlı Türkleri üzerindeki etkileri ve İslam'ı kabul eden Satuk Buğra Han'ın Oğulcak Kadir Han ile mücadeleleri üzerinde durulmuştur. Satuk Buğra Han'ın fetihleri, gazaları, Buhara, Kaşgar ve Balasagun seferleri ve bu bölgelere hâkimiyetleri üzerinde de durulmuştur. Kara Hakan unvanını taşıyan Satuk Buğra Han'ın vefatı ve devletin yöneticisinin değişim süreci üzerine gözlemlerle alt başlık tamamlanmıştır (101-109).

İkinci alt başlık olan *Baytaş Arslan Han Musa b. Satuk (344-349\955-960) (109-111)*'da ise Karahanlı Devleti'nin hükümdarı olan Baytaş Arslan Han Musa'nın Karahanlı coğrafyasında İslam dinini yayması ve bu dönemde Samaniler ile olan iletişimleri üzerinde durulmuştur. *Arslan Han Ebu'l Hasan Ali b. Musa (?-388\?998) (110-112)*, isimli üçüncü alt başlık başlıkta ise Arslan Han dönemindeki batı siyaseti ve Karahanlı Devleti'nin batıya doğru yaptığı seferlerden söz edilmiştir. *Batı Politikası, Samani Devletine Son verilmesi (113-136)* başlığında Samani Devleti'ne karşı yapılan seferler yer almıştır.

Eserin ikinci ana bölümünün beşinci alt başlığı olan *Gazneliler ile İlişkiler (136-147)*'de Karahanlı Devleti'nin Samani Devleti'ne son vermesi ile Gazneli Devleti ile sınırdaş olması üzerine yaşanan gelişmeler üzerinde durulmuştur. Diğer alt başlık olan *Horasan'a işgal Teşebbüsleri (136-148)*'nde ise Karahanlı Devleti'nin Gazneli Devleti ve Samani Devleti üzerindeki emelleri aktarılmıştır. Ayrıca Karahanlı ve Gazneli Devletleri'nin coğrafya üzerinde yaptıkları savaşlar ve ittifaklar üzerinde durulmuştur. Yedinci alt başlık olan *Semerkan'da Kadir Han Yusuf ve Sultan Gazneli Mahmut Görüşmesi (148-161)* başlığında Yusuf Kadir Han ve Gazneli Mahmut'un görüşmesi ve iki devletin Selçuklular üzerine emelleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Bölümün sekizinci alt başlığı ise *Ali Tegin ve Sultan Mesud Münasebetleri: Debusiye Savaşı (165-176)* ismini taşımaktadır. Burada Altuntaş ve Ali Tegin'in yakalanması ve bölgedeki faaliyetlerine son verilmesi üzerinde durulmuştur. Ali Tegin'in yakalanmasından sonra bölgede yaşanan gelişmeler ve devletlerin tutumları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Dokuzuncu alt başlık olan *Ali*

Tegin ve Gaznelilere Karşı Harizmşah Harun ile İttifakı (176-181) ve onuncu alt başlık olan *Arslan İlig Yusuf ve Sultan Mesud Arasında Diplomatik Gelişmeler* (181-183) başlıklarında Karahanlı Devleti'nin hanedan üyelerinin devletin hâkim gücü olabilmek için çevrelerindeki devlet yöneticileri ile kurdukları ittifaklar hakkında bilgiler verilmiştir.

Diğer bir alt başlık olan *Arslan Han Süleyman ve Buğra Han Muhammed'e Sultan Mesud Tarafından Gönderilen Elçilik Heyeti* (183-185) başlığında Buğra Han Muhammed ve Sultan Mesud arasında yaşanan Hürre Zeynep Sultan'ın miras meselesi üzerine çıkan sorunların çözülmesi için Türk Hakanlığı'na gönderilen elçiler ve bu elçilerin bölgedeki faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. *Böri Tegin Ebu İshak İbrahim ve Sultan Mesud Münasebeti* (185-188) başlığında ise bu iki hükümdarın Belh, Tirmiz, Cüzcan ve Maverâünnehr bölgelerindeki mücadeleleri ve bölgede yaşayan diğer Türkmenlerin durumlarından söz edilmiştir. On üçüncü alt başlık olan *Arslan Han Süleyman'ın Sultan Mesud Tarafından Yardıma Çağırılması* (188-189) başlığında ise Dandankan Savaşı ve sonrasında bölgede etkin bir güç olan Selçuklular karşısında Arslan Han Süleyman ile ittifak etmesi ve Sultan Mesud'un ölümü aktarılmıştır.

Oğuzlar İle İlişkiler (189-212) başlığını taşıyan on dördüncü alt başlıkta ise Türk Hakanlığı'nın baştan beri Oğuzlar ile yaşadığı sorunların derinleşmesi ve Oğuzların Karahanlı topraklarının sınırlarına kadar gelmeleri üzerine yapılan savaşlar ve mücadeleler üzerinde durulmuştur. Diğer alt başlık olan *Oğuz Yabguluğu İle İlişkiler* (191-196)'de Karahanlı Devleti ile Oğuzların bölgesel güç olabilmek için birbirlerine karşı verdikleri mücadeleler ortaya koyulmuştur. *Salur Oğuz İlişkileri* (197-198)'nde de Karahanlı Devleti ile Salur Oğuz Yabguluğu arasında yaşanan hâkimiyet mücadeleleri anlatılmıştır. On yedinci alt başlık olan *Selçuk Oğuz İlişkileri* (198-212)'nde de Karahanlı Devleti ile Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan itibaren birbirlerine karşı verdikleri mücadele ve iki devletin Maverâünnehr'de hâkimiyet kurabilmek için yaptıkları savaşlar anlatılmıştır.

Harizmşahlar ile İlişkiler (992-1017)'de Harizm Devleti ile Karahanlı Devleti'nin Maverâünnehr'de ilk kez karşılaşmalarından başlayarak, iki devletin Maverâünnehr'de hâkim güç olmak için verdikleri mücadelelerden bahsedilmektedir. Ayrıca Harizmşahların Gazneli ve Türk Hakanlığı Devletleri ara-

sında meydana gelen siyasi çekişmelerden faydalandıkları aktarılmıştır. *Dihkanlar ve Başka Kökenden Yöneticiler* (218-222) isimli alt başlıkta Maveraünnehr'de ve Horasan'da yaşayan dihanlar ve bölgedeki faaliyetleri hakkında bilgiler verilmektedir. *Batı Politikası Çerçevesinde İç Siyasi Durumlar* (1008-1043) isimli alt başlıkta ise Karahanlıların Samanî, Büveyhî, Selçuklu, Gaznelî ve Harizmşah devletleri ile olan politikaları aktarılmıştır. Son alt başlık olan *Doğu Politikası* (240-241) başlığında ise Karahanlı Devleti'nin Maveraünnehr ve Hitaylar karşısındaki mücadeleleri anlatılmıştır.

Eserin üçüncü bölümü *Çöküş* (243-360)'ün ilk alt başlığı olan *Batı Türk Hakanlığı* (243) başlığı kendi içinde 5 alt bölüme bu bölümlerin ilki olan *İç Siyasi Durumlar* (243) ise kendi içinde on sekiz alt başlığa ayrılmaktadır. Bunların ilki olan *Tamgaç Han İbrahim b. Nasr (433\460-1041\1068)* (243-258)'da Karahanlı Devleti'nin yıkılış süreci ve devletin kendi içinde yaşadığı çalkantılı dönem aktarılmıştır. Özellikle o devirde hanedanlığın siyasi iç çekişmelerinin yanında sosyal, ekonomik, bilimsel, eğitimsel, sanatsal ve dinsel alanlarda yeni bir dönemin başladığı vurgulanmıştır. Diğer alt başlık olan *Şems'ül Mülk Nasr b. İbrahim (460-472\ 1068-1080)* (258-263) adlı başlıkta Sultan İbrahim'in tahta çıkışından, Doğu Hakanlığı ile yaptığı savaşlardan ve Karahanlı Hanedanı ile bürokrat-ulema çatışmalarından söz edilmiştir. Öte yandan hükümdarın sağladığı refah ve istikrar ortamından, aldığı unvanlardan ve vefatından bahsedilerek bu alt başlık tamamlanmıştır. Üçüncü alt başlık olan *Tamgaç Han Hızır b. İbrahim (472-47?)\ 1080-108?)* (263-266)'de ise mezkûr hükümdarın tahta çıkışından ve aldığı unvanlardan söz edilmektedir. Bu hükümdar zamanında Selçuklu Devleti ile olan münasebetlere de değinilmiştir.

Alt bölümün dördüncü alt başlığı olan *Han Ahmed b. Hızır (47?-482\108?-1089)* (266-270)'da hükümdarın aldığı unvanların yanında Gazneli ve Selçuklu Devletleri ile olan iletişimlerinden söz edilmiştir. Diğer bir alt başlık *Arslan Han Muhammed'e Kadar Maveraünnehr (488-495\1095-1102)* (270-273) ismini taşımaktadır. Burada Karahanlı topraklarının Selçuklu Devleti tarafından ele geçirilmesi ve Maveraünnehr'in yönetimi hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş. Öte yandan dönemin en önemli olaylarından birisi olan Ulema İhtilali hakkında da bilgiler aktarılmıştır. *Arslan Han Muhammed b. Süleyman Dönemi (495\524-1102\1130)* (266-280)'nde özellikle Müslüman olmayan unsurlara karşı verilen mücadelelere dikkat çekilmiştir. Maverün-

nehr'in Selçuklu hâkimiyetine girdiği bu dönemde Karahanlı Devleti'nde bürokratların ve ulemanın birbirleri ile mücadele ettikleri, ayrıca Karluk ve Oğuz grubunun isyan ettikleri belirtilmiştir. Diğer bir alt başlık olan *Kılıç Tamgaç Han Hasan b. Ali (524-526\ 1130-1132)* (280-281) alt başlığında Karahanlı Devleti'nin Sultan Sencer'e tâbi bir devlet olarak var olduğu gerek tarihi kaynaklar gerekse de numismatik veriler aracılığıyla ortaya koyulmaktadır. *Tamgaç Buğra Han İbrahim b. Süleyman (526-530\1132-1135)* (281-282)'nda Selçuklu Devleti'nin o dönemde Karahanlı Devleti üzerindeki etkileri vurgulanmaktadır. Ayrıca bu devirde hükümdarın tahta çıkışında Sultan Sencer'in etkisinin büyüklüğü vurgulanmıştır. Diğer bir alt başlık olan *Tamgaç Buğra Han İbrahim b. Süleyman (526-530/1132-1135)* (282-283) alt başlığında Sultan Sencer'in Karahanlı Devleti üzerindeki etkileri ortaya koyulmuştur. Alt başlık içerisinde aktarılan bilgiler ışığında Karahanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşadığı sorunlar da belirtilmiştir.

Alt bölümün diğer bir alt başlığı olan *Tamgaç Han Mahmud b. Hüseyin b. Hasan (552-553\1157-1158)* (285-286)'nda Karahanlı Devleti'nin Karahıtaylar ile olan durumları ve Karluk boyunun Karahıtaylar ile olan görüşmelerine dikkat çekilmiştir. *Çağrı Han Ali b. Hasan Devri (553-556\ 1158-1160)* (286-289) alt başlığında ise hükümdarın Karahıtaylar tarafından tahta çıkarıldığı ve devletin Karahıtaylar'a bağlı bir şekilde devam ettiği ortaya konmuştur. Diğer bir alt başlık olan *Kılıç Tamgaç Han Mesud b. Hasan (556-562\ 1160-1167)* (292)'nda ise başlığa adını veren hükümdarın unvanlarından ve Karluk boyunun beyi ile olan mücadeleleri anlatılmıştır. Ayrıca Karluklar ve Selçuklular ile yapılan mücadelelerin neticesinde devletin içine düştüğü durum hakkında tafsilatlı bilgiler verilmiştir. *Kılıç Tamgaç Han Muhammed b. Mesud (566-574 \ 1170-1179)* (292) alt başlığında bu hükümdarın da aldığı unvanlardan ve sikkeler ışığında yaşadığı yerden bahsedilmiştir. Alt bölümün on beşinci alt başlığı olan *Kutluğ Bilge Han Abdu'l Halık b. Hüseyin Devri (574\ 1178-1179)* (292-293)'nde sikkeler ışığında hükümdarın hayatı ve unvanları hakkında bilgiler verilmiştir. *Kılıç Tamgaç Han İbrahim b. Hüseyin Devri (574-600\1178-1204)* (293-295)'nde ise hükümdarların unvanları ve yönetiminde olan şehirler hakkında bilgiler verilmiştir. On yedinci alt başlık *Kılıç Arslan Hakan Osman b. İbrahim Devri (599-608\1202-1212)* (295-296) başlığını taşımaktadır. Bu alt başlıkta Karahanlı tahtına çıkan son hükümdarlardan olan sultan hakkında bilgiler verilmiştir. Hükümdarın tahta çıkışından sonra

Karahıtaylar ve Harizmşahlar ile olan münasebetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Burada Karahanlı Devleti'nin Karahıtay egemenliği altına girişi ve devletin siyasi otoritesinin yok oluşu da aktarılmıştır. Alt bölümün son alt başlığı olan *Merkezi Maverünnehr Dışındaki Hanedan Mensupları* (296-299)'nda ise Karahanlı Devleti'nin dağılmasından sonra hayatta kalan hanedan mensuplarının dağılan devletten kalan parçalara hâkim oluşları ve yönettikleri bölgeler hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Karahanlı coğrafyasında Karahanlı Hanedanı'nın yayılma şekli ve yönettikleri alanların isimleri belirtilmiştir.

Eserin üçüncü ana bölümünün ikinci alt başlığı olan *Selçuklular ile İlişkiler* (299-319)'de Karahanlı Devleti'nin dağılmasından sonra boyların giriştikleri faaliyetler ve Karahanlı coğrafyasının Gazneli ve Selçuklu devletleri arasında paylaşılması ve bu aşamadaki mücadeleler aktarılmıştır. Ayrıca Selçuklu Devleti'nin Karahanlı Devleti coğrafyasında yürüttüğü siyasi faaliyetler sonucu bölgede fetret devrinin yaşandığı vurgulanmıştır. Öte yandan Karahanlı Devleti'ni oluşturan boylarla Selçuklu Devleti arasındaki yakınlaşmanın bölgede etkin bir güç olmak isteyen Gazneliler ile Selçukluları karşı karşıya getirmesi üzerinde durulmuştur.

Diğer alt başlıklar olan *Karahıtaylar ile İlişkiler* (319-325), *Harizmşah ve Kara Hitay Mücadelesi: Batı Türk Hakanlığı'nın Sonu* (326-339) ve *Al-i Burhan ile İlişkiler* (339-345) başlıklarında ise Karahanlı Devleti'nin tamamen yıkılış süreci ve Karahıtaylar'a esir düşen son hükümdarların onlarla olan ilişkileri ele alınmıştır.

Eserin üçüncü ana bölümünün son başlığı olan *Doğu Türk Hakanlığı* (345-360)'nda ikiye ayrılan Karahanlı Devleti'nin doğu kanadında yaşanan olaylar ve devletin ayakta kalma mücadelesi anlatılmıştır. Karahanlı Devleti'nin ayakta kalan bu kısmında Türk devlet adamlarının Karahanlı Devleti'ni ayakta tutma girişimleri ve verdikleri mücadeleler de zikredilmiştir. Eserin *Sonuç* (361-364) kısmında ise genel bir değerlendirme yapan yazar, Karahanlı Devleti'nin tarihçesini kısaca ele almış ve Karahanlı Devleti'nin günümüze etkileri üzerine düşüncelerini aktarmıştır. Eser istifade edilen çalışmaların belirtildiği *Kaynakça* (365-394), çalışma ilgili pek çok spesifik materyalin belirtildiği *Ekler* (481) ve kullanımı oldukça kolaylaştıran *Dizin* (482-504) kısımlarıyla son bulunmaktadır. Esere ek olarak bir de Harita eklenmiştir ve bu harita eserden bağımsızdır.

Karahanlı tarihi üzerine yapılacak olan çalışmalarda görülmesi ve mutlaka incelenmesi gereken bu eser Türk Tarihi'nin en mühim dönüm noktalarından kabul edilen Karahanlı Devleti Tarihi için yazılmış en kapsamlı yayınlardan birisidir. Eser Karahanlı Devleti'nin bulunduğu coğrafyayı, sahip olduğu siyasi algıyı, diğer devletlerle etkileşimini ve döneminin özelliklerini ayrıntıları ile aktarması açısından da mühim bir eserdir. Türk Hakanlığı'nın siyasi ve sosyo-kültürel yapısı yanında teşkilat tarihini de çalışmak isteyen araştırmacıların görmesi gereken eser, Karahanlı Tarihi üzerine yapılan nadir çalışmalardan-
dır.